

ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΟΙΝΩΦΕΛΗ

ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΑΦΙΛΟΚΕΡΔΗ.

Ι. Ἀπὸ τοὺς δυὸ τούτους ὁρισμοὺς ὁ πρῶτος ἔρχεται σὰν ἐπίπληξη ἀνάντια στὸν δέφτερο, ὅταν μάλιστα τὸν ἔχει πλάϊ του. Καὶ ὅμως καμιά ἐπίπληξη δὲν ἔχει μέσα του καὶ δὲν πρέπει νάχη οὔτε ὅταν ἀποβλέπει τὶς ἐπιστῆμες, ποὺ εἶνε ἔννοιες ἀφηρημένες καὶ γιὰ τοῦτο ντροπὴ δὲν ἔχουν, οὔτε ὅταν ἀφορᾷ τοὺς ἀντιπροσώπους του. Δὲν ὑπάρχει βέβαια πὺδ κοινώ-φελη ἐπιστήμη ἀπὸ τῇ γιαντρικῇ ποὺ σκοπὸς τῆς εἶνε μιὰ ὠφέλεια ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει πρῶτ' ἅπ' ὅλα, ὠφέλεια γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὴν ὑγίαν τοῦ σωμα-του μας. Κοινώφελη ἐπιστήμη λέμε κείνη τὴν ἐπιστήμη ποὺ γιὰ σκοπὸ τῆς ἔχει μιὰν ὠφέλεια γενικὰ ἅπ' ὅλους ἀναγνωρισμένη. Ἀφιλόκερδη ἐπιστήμη λέμε κείνη τὴν ἐπιστήμη ποὺ τὸ σκοπὸ τῆς τότε βλέπει μέσα στὸν ἑαυτὸ τῆς. Τῶρα γενίεται τὸ ρῶτῃμα : δὲ χάνουμε ἄδικα τὸ καιρὸ μας ἀφιερῶ-νοντας τὸν στίλ μελέτῃ καὶ τῇ διάδοσῃ τῶν «ἀφιλόκερδων», ὅπως τὶς ὀνο-μάσαμε, ἐπιστημῶν ; Ὁ ὁρισμὸς βέβαια ἀφτὸς καθαφτὸς τίποτε δὲ μᾶς δείχνει. Μπορεῖ νὰ βρεθῇ κάνας ἀφύθυμος ὁπαδὸς τῶν κοινωφελῶν ἐπι-στημῶν καὶ νὰ πιάσῃ νάλλῃξ τὸν τίτλο μας ἔτσι : «ἐπιστήμη κοινώφελῃ καὶ ἐπιστήμη ἀνωφέλεφτῃ» καὶ κατὰ τὴν ἀντίληψῃ του θὰ εἶχε δίκιο πέρα-πέρα. Κι ἔτσι γιὰ ποιὸν λόγῳ νὰ ὑπάρχουνε οἱ ἐπιστῆμες τοῦ μὴ-κοι-νώφελου τύπου ; Πιὰ εἶνε ἡ ὠφέλεια τῶν «ἀνωφέλεφτων» ἐπιστημῶν ;

ΙΙ. Ἡ ἱστορία τῆς καταγωγῆς τοῦ ἐνὸς καὶ τοῦ ἄλλου κλάδου τῆς ἐπι-στήμης πιθανὸ νὰ μᾶς βοηθήσῃ νὰ ἀπαντήσουμε στὴν παραπάνω ἐρώτησῃ. Ἄς ἀρχίσουμε ἀπὸ τὸν κλάδῳ τῆς κοινώφελῆς ἐπιστήμης. Ἀπαντοῦμε λοιπὸν : παγτοῦ ὅπου ὑπάρχει ἄνθρωπος, χώρῃς νὰ ἐξαίρεσουμε καὶ τοὺς ἄγριους, ὑπάρχουνε καὶ παρακλάδια τῶν κοινώφελων ἐπιστημῶν. Σὲ τί σημάδια βασίζονται γιὰ νὰ γνωρίσουνε τὰ χνάρια τοῦ λαφιοῦ πάνω στὸ χιόνι, πόσες μέρες μεσολαβοῦνε ἀπὸ τὴν μιὰ ὡς τὴν ἄλλη πανσέληνο, ποὺ χορτάρι γιαντρέβει τὴ βραχνάδα, ὅλα τοῦτα εἶνε ἀποσπάσματα — παρακλάδια τῶν ἐπιστημῶν καὶ μόνο τῶν κοινώφελων. Κείνος ὅμως ποὺ τὶς ἔβγαλε στὴ μέση πρῶτα—πρῶτα γιὰ τοὺς σύγχρονους καὶ τοὺς ἀπόγονους του, τὶς θεωροῦσε γιὰ κοινώφελες καὶ γιὰ τοῦτο καὶ οἱ τέτοιες «ἐπιστῆμες» πρέπει νὰ μποῦνε στὴ σειρὰ τῶν κοινώφελων ἐπιστημῶν. Καὶ εἶναι ἀναμφισβήτητο πῶς ἓνα ἔθνος ἅμα εἶνε προικισμένο μὲ πολλὰς ἀρετὲς καὶ τὸ εὐνοήσουνε καὶ ἄλλες μερικὲς συνήθειες, μελετώντας τὶς τέτοιες «ἐπιστῆμες» μπορεῖ νὰ δημιουργήσῃ πολὺ σοβαρὲς καὶ φιλόανθρωπες ἐπιστῆμες. Οἱ Αἰγύπτιοι, παίρνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ τὶς κοινώφελες ἀπαίτησες τῆς χωρομετρίας, γιαντὶ οἱ πλῆμυρες τοῦ Νείλου κάθε χρόνῳ τοὺς ζαταστρέφανε τὴ γῆ, βρήκανε τὴ γεωμετρία. Οἱ Βαβυλώνιοι, ἔχοντας ὑπ' ὄψη τοὺς ἐπίσης τὶς κοινώφελες ιδέες τῶν ἀστεριῶν, βρήκανε τὴν ἀστρονομία. Γιὰ τοῦτο καὶ ἡ ἀνθρωπότη-τα τοὺς εὐχαριστᾷ αἰῶνια. Ἡ εὐχαρίστησῃ ὅμως αὐτὴ δὲν πρέπει νὰ συγ-καλύψῃ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ δύναμη ποὺ τοὺς ὀδηγοῦσε πρὸς τὶς ἐπιστημονικὲς τοὺς ἀνακάλυψες, εἶταν ἡ συνειδητὴ ὀρμὴ πρὸς τὴν χειροπιαστὴ ὠφέλεια.

III. Ἄν τώρα ρωτήσουμε τὸν ἑαυτὸ μας, σὲ πῶς χρῶσθαι τὴν ἀνακάλυψη τοῦ ἀφιλόκερδου κλάδου τῶν ἐπιστημῶν, ποῦ χωρὶς ἀνακολούθη καμὶν ἀπὸ τὴν ὠφέλεια, ἔχει τὴ δικαιολογίαν τοῦ μέσα στὸν ἑαυτὸ του, θάνατο καστοῦμε νάπαντήσουμε: μόνο σὲνα ἔθνος τῆς ἀρχαιότητος, στοὺς Ἕλληνας. Καὶ στὴν Αἴγυπτον, καὶ στὴν Συρίαν, καὶ στὴν Περσίαν, κάμανε ὅστερ' ἀπὸ βασιλικά προστάγματα κατὰλογο τῶν χωρῶν καὶ τῶν πόλεων, μὰ μόνο ὁ Ἕλληνας μποροῦσε νάποφασίσῃ νὰ ταξειδέῃ ἔξω ἀπ' τὸν ἐλληνικὸ τοῦ κόσμου καὶ νὰ περιγράψῃ ὅ τι ἄκουσε καὶ ὅ τι εἶδε ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς πατρίδος τοῦ μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴ Γνώση. Τὸ ἴδιο σὲ ὅλες τὶς χώρες τῆς Ἀνατολῆς ποῦ ἀναφέραμε ἀφιερωνότανε στοὺς βασιλίδες καὶ τι σημείωσε γιὰ τὰ ἔνδοξα τοὺς ἔργα, ὅπου δέχτανε καὶ μετροῦσαν, ἐκεῖνοι ποῦ τὶς γράφανε μόνο τὶς νίκας τῶν βασιλίδων, χωρὶς νὰ κάνουνε καθόλου λόγο καὶ γιὰ τὶς ἡττες τοὺς. Στὸ Ἕλληνα ὅμως μόνο τὸ κεφάλι μποροῦσε νάρτῃ ἡ ἰδέαν, νὰ μάθῃ καὶ νὰ γράψῃ «τὰ μεγάλα καὶ ἔνδοξα ἔργα καὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν βαρβάρων», καὶ γιὰ αὐτό; «Γιὰ νὰ μὴ ξεχαστοῦν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους καὶ πάντα νὰ εἶνε στὴ μνήμῃ τοὺς» γιὰτὸ καὶ μόνο τὰγραφαν, καθὼς λέγει γιὰ τὸν ἑαυτὸ του ὁ Ἡρόδοτος, πράγμα ποῦ ἔφερε ἓνα τέτιο ἀποτέλεσμα. Πολὺν καιρὸ ἐμεῖς μαθαίναμε τὴν ἱστορίαν καὶ τὴ γεωγραφίαν τῆς ἀρχαίας Ἀνατολῆς μόνο ἀπὸ ἐλληνικὰς πηγὰς καὶ οἱ γνώσεις μας γιὰ τὶς δυὸ ἀφτὲς ἐπιστῆμες εἶταν πολὺ ἀρχετὲς καὶ πολὺ σωστὲς. Μὰ νὰ ἐπὶ τέλους μίλησῃ ἡ Σφίγγα τῆς Αἰγύπτου καὶ κατόπιν τῆς ἀρχίσαν νὰ καταλαβαίνομε τὰ ἀρχαῖα γραφικὰ σημάδια τῆς Βαβυλωνίας, τῆς Περσίας κτλ. Κι ἀπ' αὐτὰ βοηθούμενοι μποροῦσαμε νὰ ἐπαληθεύσουμε καὶ νὰ συμπληρώσουμε μερικὰς μισοσκοτεινὰς πληροφορίας ἀπὸ πηγὰς ἐλληνικὰς καὶ ἔτσι ἡ ἱστορία καὶ ἡ γεωγραφία μᾶς παρουσιάστηκε περσότερο γιομάτη καὶ πιστὴ καὶ γιὰτὸ τοὺς εὐχαριστοῦμε. Μὰ μᾶς δώσανε τὰ ἔθνη ἀφτὰ γιὰ τὴν Ἑλλάδα τὸ ἓνα δέκατο τοῦλάχιστο ἀπὸ τὶς πληροφορίες ποῦ μᾶς ἔδωκε ἡ Ἑλλάδα γιὰτὰ; Ὁχι βέβαια, γιὰτὶ τὸ καθένα τοὺς, δὲν εἶχε κανένα ἐνδιαφέρον νὰ μάθῃ γιὰ τὰλλα ἔθνη τῆς Ἀνατολῆς. Ἀπὸ δὴ φαίνεται πόσο ξένη εἶταν γιὰτὰ ἡ ἱστορία καὶ ἡ γεωγραφία, ὡς ἐπιστῆμες «ἀφιλόκερδες».

Οἱ Ἕλληνες ὀνόμαζαν τὰ ἔθνη αὐτὰ «βάρβαρα» ὅχι γιὰ προσβολή, ἀλλὰ «γιὰτὶ μιλοῦσαν γλῶσσα ἀκατανόητη». Τέτια εἶνε ἡ ἀρχικὴ ἔννοια τῆς λέξης «βάρβαρος». Σιγὰ σιγὰ ὅμως μὲ τὸν καιρὸ ποῦ τὸ ἐλληνικὸ συναίσθημα ἀναπτυσσότανε, ἄρχισαν νὰ ὀρίζονται καὶ οἱ ἠθικὰς διαφορὰς ἀνάμεσα στοὺς Ἕλληνας τοὺς γεννημένους κάτω ἀπὸ τὸν ἥλιον τῆς λεπτέριας καὶ τοὺς πνιγμένους στὴ σκλαβιά βάρβαρους καὶ γιὰ τοῦτο εἶνε ἀναμφισβήτητο πῶς, ἂν θελήσουμε νὰ χαρακτηρίσουμε τώρα τὶς διαφορὰς ἀφτὲς, ὅπως τὸ ἀπαιτεῖ ἡ ἱστορικὴ κριτικὴ, τὸ πρῶτο μέρος θὰ τὸ πιάσῃ ἡ ἱκανότητα τοῦ Ἕλληνα γιὰ τὴν «ἀφιλόκερδῃ» ἐπιστῇ καὶ ἡ ἀνικανότητα τοῦ βάρβαρου γιὰ τὴν ἴδιαν ἀφτὴ ἐπιστῇ.

Καὶ τώρα μποροῦμε νὰ ξανάρθουμε στοὺς πρῶτους μας ὀρισμούς: λέγοντας γιὰ «ἐπιστῇ κοινώφελῃ καὶ ἐπιστῇ ἀφιλόκερδῃ» ἐννοοῦμε πῶς ἔτσι «ἐκφραζόμαστε ἐλληνικὰ» καὶ λέγοντας γιὰ «ἐπιστῇ κοινώφελῃ καὶ ἐπιστῇ ἀνωφέλετῃ» ἐννοοῦμε πῶς «ἐκφραζόμαστε βαρβαρικὰ».

IV. Μ' ὅλα ὅμως ἀφτὰ ἐμεῖς δὲν εἴμαστε Ἕλληνες. Ὁχι βέβαια. Ἀλλὰ,

παίρνοντας από τους Έλληνες εκείνη την επιστημονική κληρονομιά, από την οποία έμεις τὰ ἔθνη τῆς νέας Εὐρώπης, μετὰ τὴν πολύχρονη μας δουλιὰ χτίσαμε ἓνα μεγαλόπρεπο οἰκοδόμημα τῆς σύγχρονης ἐπιστήμης, πήραμε μαζὶ καὶ τὴν ἀντίληψή τους ⁽¹⁾ ποὺ εἶχανε γιὰ τὴν ἐπιστήμη, πήραμε ἀπὸ κεινοὺς τὴν ἱκανότητα καὶ τὴν ἐπιτηδειότητα νὰ ἐνδιαφερόμαστε ὄχι μόνο γιὰ τὴν κοινῶφελὴ ἐπιστήμη, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἀφιλόκερδη.

Τοῦτο ὅμως δὲν ἔγινε ἁφαντικά: τρεῖς φορὲς (ἀφίνοντας τίς πιὸ ψιλὲς περαστικὲς ἐπιδράσεις) οἱ ἑλληνικὲς ἰδέες ἔκαναν νὰ καρποφορήσῃ τὸ ἔδαφος τῆς νεο-εὐρωπαϊκῆς μορφωμένης τάξης: στὴν ἐποχὴ τῆς διάδοσης τοῦ χριστιανισμοῦ δηλαδὴ τῆς μετάβασης ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα στὴ μεσαιωνικότητα, στὴν ἐποχὴ τῆς μεγάλης Ἀναγέννησης στοὺς XIV—XVI αἰῶνες καὶ τέλος στὴν νεοφιλανθρωπικὴ ἐποχὴ κατὰ τὰ μέσα τοῦ XVIII αἰῶνα.

Μὲ τίς ἰδέες τῆς τελεφατῆας ἀφτῆς ἐποχῆς ζοῦμε καὶ τώρα. Ἰσαμε πιὸ βαθμὸ ἡμεῖς περπατοῦμε πάνω στὴν ἑλληνικὴ τροχιά μετὰ τὴν ἀντίληψη μας ποὺ ἔχουμε γιὰ τὴν ἐπιστήμη καὶ τὰ ἐκπολιτιστικὰ τῆς προβλήματα, καλύτερα ἀπ' ὅλα μᾶς τὸ δείχνει ἡ κίνησις, μετὰ τὸ γνωστὸ ὄνομα «διάδοσις τῆς πανεπιστημιακῆς ἐκπαίδευσης». Γιὰ τὸ ζήτημα τοῦτο πολλοὶ νομίζουν, πῶς ἀκολουθοῦμε τὸ παράδειγμα τῆς Ἀγγλίας, ποὺ πρώτη πραγματοποίησε τὴν ἰδέαν ἀφτῇ, ἀλλὰ ἡ τέτια ὑπόθεσις εἶνε πλάνη: ἡ ἰδέα τῆς πανεπιστημιακῆς ἐκπαίδευσης κατὰγεται κατὰ περσότερο καὶ ἀπ' τὴν ἀρχαιότητα. Ὁ Ἡρόδοτος διάβαζε δημόσια περικοπὲς ἀπὸ τὴν ἱστορία του στὴν Ἀθήνα καὶ στὴν Ὀλύμπια. Τὸ παράδειγμα του τοῦτο τὸ ἀκολουθήσανε καὶ ἄλλοι στίς «σποραδικὲς δημόσιες διαλέξεις». Παρύτερα στὸν IV αἰῶνα π. χ. ὁ πρῶτος συστηματικοὺς τῶν ἐπιστημῶν, ὁ Ἀριστοτέλης ἔξον ἀπὸ τὰ καθημερινὰ του μαθήματα γιὰ τοὺς εἰδικοὺς σπουδαστὲς διάβαζε τὰ βράδια ὅταν ὅλοι οἱ Ἀθηναῖοι ἦταν ξέννοιαστοὶ καὶ δημόσια μαθήματα (τὰ ἐξωτερικά, ὅπως τὰ λέγανε) γιὰ ὅλους. Ὁ χαρακτήρας τῶν διαλέξεων ἀφτῶν, καθὼς ξέρουμε, εἶταν ὁ ἴδιος ὅπως καὶ σήμερα, μετὰ τὴν διαφορὰ ποὺ τότες ὁ κόσμος εἶτανε στάνοιχτὰ καὶ ὄχι σὲ περιορισμένο μέρος ὅπως σήμερα. Γιὰ τοῦτο ἔχουμε τὸ δικαίωμα νὰ ποῦμε πῶς ἡ ἰδέα τοῦ λαϊκοῦ πανεπιστήμιου πρῶτα πρῶτα πραγματοποιήθηκε στὴν Ἀθήνα στὸν IV αἰῶνα π. χ. ἀπὸ τὸν Ἀριστοτέλη καὶ τοὺς ὁπαδοὺς του. Ὅσο ὅμως καὶ ἂν εἶνε παρηγορητικὰ ἀφτά, πάντα ἡ ἑλληνικὴ ἀντίληψη τῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν προβλημάτων τῆς μένει μπαλωμένη ἀπάνω μας. Ἐμεῖς μόνο στὴ σπουδὴ εἴμαστε Ἕλληνες, στὴ φύση ὅμως βάρβαροι. Φτάνει μόνο πιὸ δυνατὰ νὰ φουσίη ἓνας ἀγέρας ἀπ' τὴν Ἀνατολὴ καὶ τὸ ἑλληνικὸ καρπερὸ χῶμα ποὺ σκεπάζει τὴν ἄκαρπη βαρβαρικὴ γῆ μας θὰ σκουπιστῇ ἀλύπητα καὶ θὰ ξεσκεπαστῇ τὸ ἄκαρπο βαρβάρικο ἔδαφός μας.

V. Ἄς ἐξηγήσουμε τώρα τί σημασία ἔχει ἡ ἀφιλόκερδη ἐπιστήμη. Οἱ Ἕλληνες, ποὺ στὴν ἀρχὴ γεννήθηκε ἀνάμεσο τοὺς ἡ ἐπιστήμη ἀφτῇ ὡς φυσικὴ ἀνάγκη καὶ κατόπιν ἡ περίσκεψη τοὺς ἔφερε σὸ συμπέρασμα πῶς τὸ ἀφιλόκερδο ἐνδιαφερό γιὰ τὴν ἐπιστήμη ἀποτελεῖ θεμελιώδικο στοιχεῖο — ἓνα ἀπὸ τὰ τέσσερα — τῆς ἀνθρώπινης φύσης, ἴσα μετὰ τὸ κοινωνικὸ ἐνστιχτο, κατὰ τὴ γνώμη τῶν στωϊκῶν.

(1) ΣΗΜ. ΜΕΤ. Καὶ ὄχι σὰν καὶ ἡμεῖς τοὺς ἀπόγονους τοὺς ποὺ πήραμε μόνο μιὰ ξερὴ γλῶσσα τοὺς...

«Από κάθε άλλο πιο'πολύ, λέγει ο Κικέρωνας, εἶνε χαρακτηριστικὸν τὸν ἄνθρωπον νὰ βρίσκη καὶ νὰ μελετᾷ τὴν ἀλήθεια. Γιὰ τοῦτο ἐμεῖς τὴ στιγμὴν ποὺ δὲ μᾶς πνίγουνε οἱ καθημερινές μας φροντίδες καὶ ἀσχολίες, προσπαθοῦμε νὰ διοῦμε, καὶ νὰκούσομε κάτι, γιὰ νὰ πλατύνουμε τὸν κύκλο τῶν γνώσεω μας καὶ θεωροῦμε τὴν ἐπιστήμην γιὰ τὰ κρύφια καὶ τὰ σπουδαῖα ζητήματα ὡς ἀναπόφευγην γιὰ τὴν ἐφτυχίαν μας».

Ἡ ἀπάντησις τούτῃ εἶναι πολὺ παρηγορητικιά: ὑποθέτοντας πῶς τὸ ἐνδιαφέρο γιὰ τὴν ἀφιλόκερδην ἐπιστήμην ἐξαράτται ἀπὸ τὴν ἴδιαν τὴ φύσιν τοῦ ἀνθρώπου, φαίνεται πῶς τὸ ἐνδιαφέρο ἀπὸ ἐπρεπε νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν τύχην τῆς ἐπιστήμης. Ὅταν ὁμως σκεφτοῦμε πιο' βαθιά, ἄθελα ἀρχίζουμε νὰμφιβάλουμε, γιὰτὶ εἶναι βέβαιο πῶς πάντα ὑπάρχανε λαοί, καὶ τώρα ἀκόμα ὑπάρχουνε, ποὺ δὲ νοιώθουνε τὴν ἀνάγκην γιὰ τὴν ὁποία λένε οἱ στοῖκοί, ποὺ δὲ θεωροῦνε καθόλου τὴν ἀφιλόκερδην ἐπιστήμην ὡς ἀνάγκαια γιὰ τὴν ἐφτυχίαν τους. Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ παραδεχτοῦμε πῶς ἡ ἀπάντησις τῶν στοῖκων ἦρθε βιαστικά νὰ γενικέσῃ τὴ σημασίαν τῶν φαινομένων, ποὺ ὁ τόπος τους εἶταν μόνον ἀνάμεσο σὲ κείνο τὸ λαὸ ἀπὸ τὸν ὁποῖο γεννήθηκε; Δὲ πρέπει νὰ ποῦμε, πῶς οἱ στοῖκοί λαθέβανε μεταχειριζόμενοι τὴ λέξιν «ἄνθρωπος»; Ἐκεῖ ὅπου ἐπρεπε νὰ μεταχειριστοῦνε μόνον τὴ λέξιν «Ἑλληνας»; Καὶ ἂν εἶναι ἔτσι, πραγματικά τότε τὸ φάντασμα ποὺ γιάφτ' εἶπαμε παραπάνω, πάλε ξαναγεννιέται μπροστά μας μὲ ὅλην τὴν μεγαλοπρέπειαν: τὸ φάντασμα τῆς ἐποχῆς, ὅποταν ὕστερ' ἀπὸ τὸ σκούπισμα τοῦ ἑλληνικοῦ καρπεροῦ χωμάτου, ἡ ἀφιλόκερδην ἐπιστήμην θὰ μαραξίσῃ καὶ θὰ ξεραθῇ πάνω στὸ ἄκαρπο ἔδαφος τοῦ ξεσκεπασμένου βαρβαρισμοῦ.

VI. Πρέπει ὁμως νὰ παρατηρήσουμε πῶς ἡ ἀπάντησις ποὺ ἀναφέραμε δὲν εἶναι ἡ μόνη. Ὑπάρχει ἄλλη μιὰ ἀπάντησις ποὺ ξεχωρίζει ἀπὸ τὴ πρώτη, γιὰτὶ δὲν ἐξετάζει τόσο τὴν αἰτία τῆς γέννησις τῆς ἀφιλόκερδης ἐπιστήμης, ὅσο τὴ σημασίαν της. Καὶ ἡ ἀπάντησις ἀπὸ τὴν δόθηκε πολὺν πιο' νωρίτερα ἀπὸ τὴ πρώτη καὶ σώζεται ὡς τὰ σήμερα στὸν τύπον τοῦ Εὐριπίδου, ποὺ τὰ χρυσὰ του λόγια δὲ πρέπει νὰ ξεχνιοῦνται ἐκεῖ ὅπου γίνεται λόγος γιὰ τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴ σημασίαν της γιὰ τὴν ἀνθρώπινην ζωὴν. Νὰ τὰ λόγια ἀφτά: «Ἐφτυχισμένοι εἶναι κείνος ποὺ μὲ τὴ ψυχὴν του εἶναι βουτυγμένος στὴν ἐπιστήμην. Κακία μέσα του δὲν ἔχει γιὰ τὸ γείτονα του. Ὁ βασιλικὸς νοῦς του περιφρονεῖ τοὺς ἐγκληματικούς πόθους, τὶς ἄδικες σκέψεις, τὶς ἀποπλάγησες. Πάντα μελετᾷ μὲ τὴν ἐξερεινῆτικιάν του ψυχὴν τῆς ἀφθαρτὸς φύσεως τὴ θεϊκὴν ἁρμονίαν. Ἀπὸ ποῦ γεννήθηκε ἀπτόξ; Καὶ πῶς; Καὶ πότε; Καὶ τὰ μικροπράθια γιὰ κείνον αἰώνια εἶναι ξένα».

Δὲ πιστεύω νὰ βρεθῇ κανεὶς ἀπὸ μᾶς ποὺ νὰ μὴ θελήσῃ νὰ βάλῃ τὴν ὑπογραφήν του κάτω ἀπ' ἀφτά τὰ ἐβγενικά λόγια. Εἶναι ὁμως καὶ σαστά τὰ λόγια ἀφτά; Λέγουνε γιὰ τὴν ἠθικο-ἀνυψωτικὴν καὶ τὴν ἐξεβγενιστικὴν ἐπιρροὴν τῆς ἐπιστήμης καὶ βέβαια τῆς ἀφιλόκερδης ἐπιστήμης. Οἱ τίτλοι τοῦτοι βέβαια θὰ ἐξασφάλιζαν τὴ θέσιν τῆς ἀνάμεσο στοὺς ἠθικούς πράχτορες τῆς ζωῆς μας ποὺ ἡ ἀξία τους δὲ μπορεῖ νὰ διαφιλονεικηθῇ. Τώρα ρωτοῦμε ἔχουμ' ἐμεῖς τὸ δικαίωμα νὰ τῆς παραχωρήσουμε τὴ θέσιν ἀπὸ τῆς; Πολλές φορὲς ἀκούμε νὰ φέρουνε — καὶ πιο' πολλές φορὲς αἰστανόμαστε — κάτι ἀντιλογίας ποὺ ὀδηγοῦνε στὸ συμπέρασμα, πῶς ἂν ἡ ἐπιστήμην εἶχε ἐξεβγενιστικὴ ἐπιρροὴ στὸ χαρακτήρα τοῦ ἀνθρώπου τότε, τὴν τέτλια ἐπιρροὴν ἐπρεπε πρῶτα πρῶτα νὰ τὴ νοιώσουνε κείνοι ποὺ εἰδικὰ ἀφιερῶ-

νουνται στη μελέτη της δηλ. οί σοφοί. Μπορούμε όμως νά ποῦμε πῶς ἄφτοί τῇ δοκιμάζουने τῇ τέττα ἐπιρροή; Μήπως λίγοι ἀνάμεσο τοὺς ὑπάρχουने μικρόπρεποι, φιλόδοξοι, μοχθηροί, ἐκδικητικοί;

Ἡ ἀντίρρηση αὐτὴ μᾶς θυμίζει μιὰν ἄλλη πού τῇ ρίχνουने στὴ μέση οἱ ἀμόρφωτοι ἄνθρωποι, ἀνάντια στὴν ὠφέλεια τῆς γιατρικῆς ἐπιστήμης, δηλ. λένε πῶς κι οἱ ἴδιοι οἱ γιατροὶ παθαίνουने διάφορες ἀρώστιες. Ἐμεῖς ὅμως δὲν ἔχουμε ἀνάγκη νά σταθοῦμε στὰ τέττα, καὶ μποροῦμε νά ρίξουμε μιὰ πιὸ βαθιὰ ματιὰ στὰ πράματα. Οἱ κριτικοὶ βέβαια ἔχουμε μὲ τὸ μέρος τοὺς τῇ πραγματικῇ ἀλήθειᾳ; ὑπάρχουने πολλοὶ ἀνάμεσο στοὺς σοφοὺς μὲ τὰ χαρακτηριστικὰ πού εἴπαμε παραπάνω. Μὰ μᾶφτὸ δὲν πάει νά πῇ πῶς οἱ παρατήρησεις τοῦ Εὐριπίδῃ πού ἀναφέραμε δὲν εἶναι σωστὲς καὶ σπουδαῖες, γιατί ἐκεῖνος ἔχει τίς δικῆς του ἐξηγήσεις πού δὲ βλάπτουने καθόλου τὴν ἐπιστήμη οὔτε τὴν ἠθικὴ τῆς ἀξία. Πρῶτα πρῶτα, ἀφού στὴ κοινωνία ὑπάρχει ζήτηση γιὰ τὴν ἀφιλόκερδῃ ἐπιστήμῃ, θὰ πῇ πῶς οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς καὶ οἱ διαδοτὲς τῆς ἀνταμοιβῶνται γιὰ τοὺς κόπους τοὺς καὶ ἀφού ὑπάρχει μιὰ τέττα ἀνταμοιβὴ θὰ πῇ πῶς ὑπάρχουने ἄνθρωποι πού ἀφιερώνουने μόνο στὴν ἀφιλόκερδῃ ἐπιστήμῃ, μιὰ πού ἀνταμοιβῶνται. Ἔτσι καταλήγουμε σὲνα συμπέρασμα ἀντίθετο πρὸς τὰ πρῶτα λόγια μας στὴν ἀρχὴ τῆς κρίσης τούτης, ἐκεῖ εἶναι — ἀφιλόκερδοὶ ἐργάτες πάνω στὸ ἔδαφος τῆς κοινῶφελῆς ἐπιστήμης, ἐδῶ εἶναι — πλεονέχτες ἀντιπρόσωποι τῆς ἀφιλόκερδῆς ἐπιστήμης.

Βέβαια, γιὰ τοὺς ἀνθρώπους πού βλέπουने τὴν ἐπιστήμη σὰν καμιά ἀγελάδα πού ἀρμέγεται δὲ μπορεῖ νά ὑπάρχει καμμιὰ ἐξεβγενιστικὴ ἐπιρροὴ τῆς ἐπιστήμης. Ὑπάρχει ἀκόμα ἓνας ἄλλος τύπος σοφοῦ, πιὸ σεβάσιμου, μὰ πού στὴν ἐρώτησή μας δίνει τὴν ἴδια ἀπόκριση. Εἶναι ὁ ἄνθρωπος πού ἡ ψυχικὴ του ὑπόσταση ἀποτελεῖται ἀπὸ ἐριμητικὰ κῦτταρα τοιχοφραγμένα τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο, πού μέσα σὲ ἓνα κῦτταρο εἶναι ἡ σοφία καὶ μέσα στ'ἄλλα τὰ λοιπὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ἀνθρώπου καὶ πού τὸ πρῶτο δὲν ἔχει καμιά ἐπιρροὴ στὰ δέφετρα καὶ τότες ὁ σοφὸς μας ὡς σοφός, ὄντας ἀναδιφρητὴς τῶν πιὸ μεγάλων προβλημάτων πού ἀνυψώνουने τὸ ἀνθρώπινο πνέμα στὸν ὑπέρτατο βαθμὸ, ὡς ἄνθρωπος μνήσκει τέτιος τιποτένιος καὶ χυδαῖος σὰν καὶ πρῶτα. Τὸ ἴδιο παθαίνει συχνά καὶ ὁ καλλιτέχνης, καὶ ὁ μουσικός συνθέτης, καὶ ὁ ποιητὴς ὡς ὅτου «ὁ Ἀπόλλων δὲν τότε φωνάζει γιὰ τὴ θεϊκιά θυσία». Κι ἔτσι λοιπὸν τίς τέτιες ἐξαίρεσεις θάναγκαστοῦμε νά τίς παραδεχοῦμε, μπορεῖ μάλιστα ἡ ψυχολογία νά μᾶς δείξῃ κι ἄλλες. Ποτέ μου ὅμως δὲ θὰ πιστέψω, πῶς ἅμα ἀφαιρέσουμε τοὺς τέτιους τύπους, δὲ θὰ μείνει στὸ ὑπόλοιπο μεγάλη καὶ ἐξευγενιστικὰ δύναμη τῆς ἐπιστήμης καὶ πῶς δὲ θὰ βρῖσκεται πάντα ἓνας ἄνθρωπος πού κείνη τὴ στιγμή πού σκέφτηκε γιὰ τὴ γένεση καὶ τὴν ἐξάλειψη τῶν κόσμων ... κείνη τὴ στιγμή ἴσα-ἴσα δὲ θὰ φαινότανε πιὸ ἀπαθὴς γιὰ τὸ χάσιμο ἀπὸ τὸ πορ-τμονέ του μιᾶς μονέδας ἢ γιὰ τὴν ὄχι τόσο καλὴ κρίση τοῦ συνάδερφου του γιὰ τὸ τελεφαῖο του ἔργο.

Ὅχι. Ὁ Εὐριπίδης χωρὶς καμιά ἀμφιβολία εἶχε δίκιο γιὰ κείνα πού εἶπε καὶ ἡ ἐπιστήμη ἔχει νά παίξῃ μεγάλο ρόλο στὴν τελειοποίηση τοῦ ἀνθρώπου. Ἔνα μόνο πειράζει: πού μὲ τίς σκέψες ἀφτὲς μπορεῖ κανεὶς νά καταπεῖσῃ μόνο κεινοὺς πού πειστήκανε πιά ἢ κεινοὺς πού εἶνε δια-τεθειμένοι νά καταπειστοῦνε, μὰ οἱ ἄνθρωποι τοῦ παζαριοῦ — πράμα πού

μπορεί νά τὸ δοκιμάσῃ ὁ καθένας — δὲ μποροῦν παρὰ νὰ γελάσουνε μὲ τὸ ἀγοραῖο τους γέλιο γι ἀφτό.

VII. Κατὰ καλή μας τύχη ὅμως ἔμεῖς ἔχουμε ἀκόμα ἓνα ἐπιχείρημα πού μὲ τὴ βοήθεια του θὰ μπορέσουμε νὰ χτυπήσουμε τοὺς ὁπαδοὺς τῆς κοινώφελης ἐπιστήμης μὲ τὸ δικό τους τὸ ὄπλο.

Παραπάνω εἶπαμε πῶς ὅταν ἓνα ἔθνος εἶνε προικισμένο μὲ ὀρισμένες ἀρετὲς καὶ τοῦ εἶνε καὶ ἄλλες συνθῆκες εὐνοϊκές, τότες καὶ οἱ καθαφτὸ κοινώφελες σκέψεις μποροῦνε νάνεβάζουνε μιάν ἐπιστήμη ἴσαμε ἓνα βαθμὸ ἀρκετὰ σεβαστό. Ἡ ὑπόθεση τοῦτη ὅμως θέλει λίγο περιορισμό. Βέβαια λέμε, ἴσαμε ἓνα βαθμὸ ἀρκετὰ σεβαστό, ὅχι ὅμως καὶ παραπάνω. Τὸ ἀστέρι τῆςπραχτικῆς ὠφέλειας μπορεῖ νὰ φέγγῃ στὸν ἔρρευνητὴ τῆς μέσα σὲ μιάν ὀρισμένην ἔχταση καὶ παρόξω κρύβεται μὲ τὸ σκοπὸ νὰ ξαναφέξῃ ὕστερ' ἀπὸ ἓνα μακρυνὸ ταξίδι. Ὅπως δὲν ἔχει μέσα του τὸ ἔσωτερικὸ φῶς τοῦ ἀφιλόκερδου ἐνδιαφέρον, ἐκεῖνος ποτὲ του δὲ θὰ περάσῃ τὸ μακρυνὸ ἀφτό ταξίδι. Τοῦτο μόνο ὅμως δὲ φτάνει. Ὑπάρχουνε τέτιες ἐπιστήμες γιὰ τίς ὁποῖτες τὸ ἄστρο τῆςπραχτικῆς ὠφέλειας ἀμέσως δὲν χαράζει στὸν ὀρίζοντα παρὰ μόνο ἅμα ἀναπτυσθοῦνε σὲ ἓνα ὀρισμένο ὕψος μπροστὰ στὸ φῶς τοῦ ἀφιλόκερδου ἐνδιαφέρον. Ἄς πάρουμε τὴν ἐπιστήμη τοῦ ἡλεκτρισμοῦ. Εἶνε περιττὸ νὰ κάνουμε λόγο γιὰ τὴπραχτικὴ τῆς ὠφέλεια σὲ τοῦτο τὸν αἰῶνα μας τῶν τηλεγράφων, τηλεφῶνων κτλ. Στὴ σειρὰ τῶν κοινώφελων ἐπιστημῶν ἔρχεται μιὰ ἀπὸ τίς πρῶτες. Μποροῦμε ὅμως νὰ ποῦμε πῶς ἀπὸ μιὰς ἀρχῆς κατεῖχε τὴ θέσῃ ἀφτὴ ; ...

Ἄν ὑπάρχει ἐπιστήμη πού στὴν ἀρχὴ τῆς ἐκδήλωσῆς τῆς δὲν ὑποσχότανε πολλὰ, ἀφτὴ εἶναι ὁ ἡλεκτρισμός. Τί εἶταν στὴν ἀρχὴ ἀρχὴ αὐτός ; Εἴχανε παρατηρήσει πῶς ἅμα τρῖψεις ἓνα κομάτι κεχρεμπάρι τραβάει κοντά του τίς τρίχες καὶ τίς κλωστές. Λοιπὸν ἡ «κεχρεμπαρένια ἀφτὴ δύναμη» ὀνομάστικε κατόπι ἡλεκτρισμός. Μποροῦσε κανεὶς νὰ περιμένῃ ἀπὸ ἀφτό τὸ παιγνιδάκι τῆς δύναμης τοῦ κεχρεμπαριοῦ καμιάπραχτικὴ ἐφαρμογὴ ; Ὁχι βέβαια. Οἱ σοφοὶ ἐκεῖνοι πού κατέγιναν στὴ μελέτῃ τῆς παιγνιδιάρικης ἀφτῆς δύναμης δὲν ἀποβλέπανε στὴν ἀρχὴ σὲ καμιάπραχτικὴ ὠφέλεια. Ἐνεργοῦσανε συνειδητὰ ἢ ἀσυνειδητὰ κατὰ τίς ἐντολὰς τῶν στωϊκῶν, πού βλέπανε στὴ μελέτῃ τῶν μυστηριακῶν καὶ σπουδαίων φαινομένων μιὰ θεμελιώδεια ἀνάγκη τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς. Ἡ ἐπιστήμη τοῦ ἡλεκτρισμοῦ πολὺν καιρὸ εἶτανε ἐπιστήμη ἀφιλόκερδη (ἀνωφέλετη) καὶ περάσανε πολλοὶ αἰῶνες πού στεκόταν ἔτσι ἀφιλόκερδη ὡς πού ἀπὸ μακρυνὰ χάραζε στὸν ὀρίζοντα καὶ τῷστρο τῆςπραχτικῆς τῆς ὠφέλειας.

Τὸ παράδειγμα τοῦτο εἶναι διδαχτικόν, πού πρέπει νὰ κάνει καὶ τοὺς πιὸ συντηρητικοὺς ὁπαδοὺς τῆς κοινώφελης ἐπιστήμης νὰ σεβαστοῦνε τὴν ἀφιλόκερδη ἐπιστήμη — τοῦλάχιστο γιὰτὶ καὶ ἡ τέτια ἐπιστήμη μὲ τὸν καιρὸ μπορεῖ νὰ μεταβληθῇ σὲ ἐπιστήμη κοινώφελη δηλ. ὠφέλιμη ὅπως τὴ νομίζουνε κείνοι. — Βέβαια : ἡ ἐπιστήμη — εἶναι μιὰ πλούσια νύφη πολὺ ἐλκυστικὰ γιὰ τοὺςπραχτικὰ κούρδισμένους γαμβρούς, εἶνε ὅμως καὶ — μιὰ περήφανη ὥραία κοπέλλα, πού ἀπαιτεῖ νὰ ἀγαποῦνε τὸ ἔτομο τῆς καὶ ὅχι τὴν προῖκα τῆς.

[Ἐπὶ τὸ ρωσσικόν.]

ΝΙΚΟΣ ΚΑΣΤΡΙΝΟΣ